

Institut za zgodovino
delavskega gibanja
KNJIŽNICA

865

26

BORIS KIDRIČ

TRI LETA OSVOBODILNE FRONTE

**OD SPOMLADI 1941
DO SPOMLADI 1944**

1945

ZDVA PROJEKCIJA
TRI LETA OSVOBODILNE

ŠT. 26

OF

BORIS KIDRIČ

TRI LETA
OSVOBODILNE
FRONTE

(OD SPOMLADI 1941 DO SPOMLADI 1944)

LJUBLJANA • JUNIJ 1945

ZDALA PROPAGANDNA KOMISIJA PRI IOOF

865

D 13. VI. 1950 / 320

Natisnila tiskarna „Ljudske pravice“ v Ljubljani

V brošuri »Tri leta Osvobodilne fronte« ponatiskujemo dve brošuri Borisa Kidriča:

1. brošuro »Dve leti Osvobodilne fronte«, ki je izšla na osvobojenem slovenskem ozemlju 1943 leta in

2. brošuro »Tretje leto Osvobodilne fronte«, ki je izšla na osvobojenem slovenskem ozemlju 1944 leta.

Obe brošuri je izdal Izvršni odbor Osvobodilne fronte.

DVE LETI
OSVOBODILNE
FRONTE

HISTORIAT

Čim so poteptala Slovenijo po krivdi protinarodnih beograjskih in slovenskih oblastnikov hunska kopita nemških, italijanskih ter madžarskih osvajalcev je dala Komunistična partija Slovenije pobudo, naj se združijo ne glede na politično, nazorsko, družbeno in tradicionalno opredeljenost vse slovenske sile v obrambo narodnega obstanka ter za osvoboditev in združitev svojega naroda.

Ko se je Komunistična partija Slovenije odločila za tako pobudo, jo je vodila naslednja zavest:

1. Da ji njeno pobudo narekuje njena nacionalna dolžnost.

2. Da je KPS kot sestavni del celotne KPJ edina slovenska stranka, ki je ves čas svojega obstoja pravilno razumevala slovensko narodno vprašanje, dosledno zastopala slovenske narodne koristi in ki ji je dal dejanski razvoj v vsakem pogledu prav.

3. Da so se z aprilskim zlomom uradne slovenske stranke do kraja razgalile ter doživele svoj organizacijski, politični in moralni polom.

4. Da je delavski razred Slovenije kot najnaprednejši slovenski družbeni razred zgodovinsko poklican, zbrati v najusodnejšem razdobju slovenske zgodovine okrog sebe kar najširše narodne množice, razviti doslej nesluteni slovenski patriotizem in postati udarno jedro svojega naroda.

5. Da se morata proletariat Slovenije ter njegova avantgarda KPS nujno in po vseh svojih močeh boriti za *enotnost slovenskega naroda*, če hočeta izpolniti svoje poslanstvo v nacionalni vojni za osvoboditev

tev in združitev Slovencev. (Komunistični partiji Slovenije je bilo sicer že vnaprej jasno, da bo protiljudska reakcija iz svojih razrednih pobud poskušala razbiti borbeno slovensko narodno enotnost, toda hkrati se je zavedala, da se je protiljudska reakcija izrodila v suho vejo na zdravem narodnem telesu in da je skrb za usodo slovenskega naroda prešla na slovensko ljudstvo z delavskim razredom na čelu.)

Praktično so Komunistični partiji Slovenije njeno pobudo in uspešno borbo za uresničenje take pobude omogočila naslednja dejstva:

1. Da se je njena politika, ki jo je pod vodstvom Centralnega komiteta KPJ izvajala v predaprilski Jugoslaviji, izkazala za pravilno.

2. Da je s pravilnim delom v strokovnih organizacijah ter s pravilnim odnosom do krščanske socialistične skupine že za predaprilske Jugoslavije dejansko vzpostavila enotnost delavskega razreda Slovenije.

3. Da je v duhu direktiv CK KPJ že nekaj mesecev pred zlomom Jugoslavije ustvarila akcijsko enotnost s tistimi skupinami, ki se niso strinjale s protinarodno in protiljudsko notranjo ter zlasti zunanjo politiko beograjskih vlad. Te skupine so predstavljali predvsem krščanski socialisti in demokratično krilo v Sokolu.

4. Da je pridobila za svojo zunanje politično zasnovo, za naslonitev Jugoslavije in slovenskega naroda na SSSR, že v poslednjih mesecih predaprilske Jugoslavije najpomembnejše predstavnike slovenske kulture.

5. Da je v gibanju Društva prijateljev Sovjetske zveze že za stare Jugoslavije zajela desettisočglave slovenske množice iz različnih družbenih slojev.

6. Da so ji ustvarili krepko tradicijo v borbi za ljudske množice in njihovo enotnost, ji dali dragoceno izkušnjo ter vzpostavili trajne postojanke taki pokreti, kakršna sta na primer bila slovenska ljudska fronta ter Delavsko-kmečka zveza.

7. Da je imela že v predaprilski Jugoslaviji izredne izkušnje ilegalnega dela ter da je ostala po zlomu edina stranka, ki je razpolagala z razpredeno in utrjeno organizacijsko mrežo ter s krepkim nelegalnim aparatom po vsej Sloveniji.

Sedemindvajsetega aprila 1941 se je vršil ustanovni sestanek Osvobodilne fronte slovenskega naroda. Sklical ga je Centralni komitet KPS, udeležili so se ga predstavniki CK KPS, demokratičnega krila v Sokolu, krščansko socialistične skupine in slovenskih kulturnih delavcev. Ustanovni sestanek OF je potekel v najmračnejših dneh slovenske zgodovine. Po deželi je trenutno uspevala hitlerjevska demagogija, v Ljubljani so visele italijanske in hitlerjevske zastave, tisti, ki so se pred kratkim še penili od nacionalističnih fraz, so se sedaj že udinjali okupatorju, navzven je izgledalo, da je naš narod izgubil vso perspektivo. Kljub temu se je ustanovni sestanek Osvobodilne fronte na predlog Komunistične partije Slovenije zedinil v naslednjih točkah:

1. Da je uspehe hitlerjevske demagogije med slovenskimi ljudskimi množicami zakrivala protiljudska politika nekdanjih oblastnikov in da so ti uspehi le prehodnega značaja, da pa je na vidiku množično gibanje za osvoboditev in združitvev zasužnjenega in razkosanega slovenskega naroda.

2. Da se bodo nosilci protiljudske politike v predaprilski Jugoslaviji razkrili tudi v osvobodilnem boju kot protinarodni in petokolonski elementi.

3. Da sta usoda in bodočnost slovenskega naroda kar najtesneje povezani z usodo in bodočnostjo velikega ruskega naroda ter Sovjetske zveze.

4. Da je treba pričeti takoj z zbiranjem slovenskih množic na temelju borbe za osvoboditev in združitvev slovenskega naroda.

Nikakor ni bil slučaj, da so se poleg zastopnikov CK KPS udeležili ustanovnega sestanka Osvobodilne fronte prav zastopniki slovenske kulture, demokratičnega krila v Sokolu in krščansko socialistične skupine.

Po svoji duhovni in človečanski višini kakor po globini svojih ljudskih korenin dragocena, hkrati pa v pristnem pomenu besede demokratična dediščina, ki so jo slovenski kulturi zapustili Prešeren, Levstik in Cankar, je nujno terjala, da se zavedni del slovenske kulture v razdobju, ko je šlo za biti ali ne biti slovenskega naroda, pridruži dosledni narodno osvobodilni borbi, kakršno je zamislila in sprožila predstraža najnaprednejšega slovenskega družbenega razreda.

Krščansko socialistična skupina, ki so jo družbeno progresivne pobude slovenskega krščanskega delavstva vodile v vse ostrejšo opozicijo proti reakcionarni klerikalni politiki, je s svojim razvojem že v predaprilski Jugoslaviji dokazala, da izraža prehajanje slovenskih katoliških množic na napredne narodne in družbene postojanke. Dejstvo, da je krščansko socialistična skupina od vsega začetka sodelovala v Osvobodilni fronti, je že samo ob sebi nudilo učinkovito protiutež poskusom klerikalne reakcije, odtegniti osvobodilnemu gibanju katoliške množice. Hkrati se je ne glede na svojo trenutno politično in taktično vrednost razvilo v slovenski in celo evropski dokaz, da je mogoče tvorno sodelovanje

med komunisti in katoliškimi ljudskimi množicami, kakor tudi njihovimi naprednimi predstavniki.

Demokratsko krilo v Sokolu je izražalo nacionalni in plebejski odpor osnovnih slovenskih sokolskih in nacionalno usmerjenih plasti proti režimskemu ter narodno izdajalskemu ravnanju uradnih sokolskih vrhov in zakupnikov oficialnega nacionalizma. Z vzpostavitev sodelovanja med demokratičnim Sokolstvom in delavskim razredom je doseglo tudi svojo zunanjo potrditev zgodovinsko dejstvo, da so prvoborniki narodne svobode postale ljudske množice, da pa je protiljudska reakcija končnoveljavno krenila na narodno izdajalska pota.

Sestav ustanovnega jedra OF je ustrezal slovenski tradiciji — tako v nazorskem kakor v zgodovinsko političnem pogledu. Zrasel iz opozicije proti dotakratni hlapčevski, drobtiničarski in konec konca odkrito izdajalski uradni slovenski politiki, je hkrati zrealiziral prvo združitev in pogoje za nadaljnje združevanje vsega pozitivnega, kar je bilo v slovenski preteklosti, z novo, prelomno slovensko bodočnostjo.

Prva perioda slovenskega osvobodilnega gibanja je perioda med zlomom Jugoslavije in nemškim napadom na Sovjetsko zvezo. To razdobje predstavlja predvsem pripravo za bodočo množično in oboroženo osvobodilno borbo.

Še pred nemškim fašističnim napadom na Sovjetsko zvezo je Osvobodilna fronta po vseh slovenskih središčih povezala predstavnike svojih ustanovnih skupin in izvedla med slovenskim ljudstvom vrsto političnih sestankov ter konferenc, kar je silno dvignilo poteptano slovensko narodno zavest, zajezilo hitlerjevsko demagogijo in ustvarilo pogoje za bodočo množično borbo. Hkrati so ti sestanki omogočili Komunistični partiji Slovenije, da je dobila tesen

stik z vsemi tistimi patrioti, ki jim je bilo doslej delo KPS tuje, ki jih je pa narodna katastrofa okrenila na borbena pot. Že v tem razdobju svojega razvoja je pričela Osvobodilna fronta izdajati tudi svoj tednik »Slovenski poročevalec«, čigar redno izhajanje je oskrbel nelegalni aparat KPS.

Hkrati je dala KPS pobudo za konferenco delavske enotnosti. Konference delavske enotnosti so se udeležili predstavniki CK KPS, krščanskih socialistov in svobodnih strokovnih organizacij. Delavski enotnosti so se kasneje priključili tudi predstavniki socialistov. S tem je bila delavska enotnost v vsakem pogledu vzpostavljena. Delavski razred se je udeležil Osvobodilnega gibanja kot kompaktna celota.

Na temelju analize Centralnega komiteta KP Jugoslavije je KPS pravilno slutila, da bo fašistična Nemčija v kratkem napadla Sovjetsko zvezo. Zato ji je bilo tudi jasno, da bo skoraj napočil čas, ko bo *oborožena* akcija proti okupatorjem moralno in stvarno mogoča. KPS je zaradi tega že v prvem razdobju Osvobodilne fronte pripravljala osnovne tehnične organizacijske in kadrovske pogoje za nastop slovenskega partizanstva.

Ko je fašistična Nemčija napadla Sovjetsko zvezo, je napočila druga perioda slovenskega Osvobodilnega gibanja — razdobje izrazitega množičnega poleta Osvobodilne fronte in oborožene akcije slovenskega partizanstva.

V borbi bratskega ruskega naroda in z legendarnim junaštvom prežetih sovjetskih armad je zrl slovenski narod že od vsega početka stvarno in materialno jamstvo za zmago svojega lastnega pravičnega boja. Napoved ustanovnega sestanka Osvobodilne fronte, da sta usoda in bodočnost slovenskega na-

roda kar najtesneje povezani z usodo in bodočnostjo Sovjetske zveze, je postalo živo spoznanje slovenskih narodnih množic. Slovenijo je zajela izrazita politična aktivizacija. V »Ljubljanski provinci« so prodrli politični sestanki skoraj v sleherno vas. Osvobodilna fronta je organizirala svoje okrožne in rajonske odbore, med samimi ljudskimi množicami pa so rasli z neugnano silo terenski odbori OF, *bodoči organi nove slovenske narodne in ljudske oblasti*.

Množični razmah Osvobodilne fronte je ustvaril podlago za slovensko partizanstvo. Zavedati se je namreč treba, da bi bilo v Sloveniji glede na gostoto prometnih žil in vseh vrst komunikacij ter glede na gostoto nemških in italijanskih posadk partizansko gibanje popolnoma nemogoče, če ne bi imelo krepkega ter množičnega političnega zaledja. Tega sta se CK KPS in IOOF prav dobro zavedala ter sta se zato že od vsega početka trudila, da nudita oboroženi borbi slovenskega naroda kar najširše politično zaledje. Razvoj je njuno prizadevanje v celoti potrdil. Že prve slovenske partizanske skupine, ki so bile še povsem diverzantskega značaja, so dobile po zaslugi Osvobodilne fronte podporo slovenskih narodnih množic. Kljub stotisočglavi okupacijski armadi so ostale na svojem ozemlju in se z nadaljnjim razvojem množične borbe tudi same razvile v Narodno osvobodilno vojsko in partizanske odrede Slovenije.

Ko se je z nemškim napadom na Sovjetsko zvezo pričel izrazit množični polet Osvobodilne fronte, sta CK KPS in IOOF znova povabila v Osvobodilno fronto prav vse slovenske skupine in organizacije ne glede na njihovo politično, nazorsko ali tradicionalno opredeljenost. Odklonila sta zvezo edino s tistimi, ki sodelujejo z okupatorji. KPS se ni prav nič bala tako širokega sodelovanja z drugimi skupinami.

Proti izigravanju slovenskega osvobodilnega boja s strani katerih koli in kakršnih koli političnih špekulantov se je zavarovala tako, da je *takojšnjo oboroženo akcijo* predlagala na prvo mesto v akcijskem programu Osvobodilne fronte. Pri tem so jo podprli vsi zares patriotski predstavniki drugih skupin. V OF se je združilo osemnajst različnih političnih, kulturnih in drugih skupin ter organizacij. OF je zato tudi s formalne plati postala edini opravičeni predstavnik slovenskega naroda.

Ker je OF neugnano rasla v širino in globino, so poskusili politični špekulantje razbiti borbena slovensko enotnost tako, da so vnašali v Osvobodilno gibanje najrazličnejše »načrte za bodočnost« ter se trudili zanetiti papirnato diskusijo, ki naj bi izpodrinila dejansko, oboroženo osvobodilno borbo. KPS in druge ustanovne skupine v OF so take poskuse odločno pobijale. Dosegle so, da so se vse v OF vključene skupine zedinile na stališču, naj vprašanja, ki presegajo okvir narodne osvoboditve, rešuje po narodni osvoboditvi in v teku samega osvobodilnega boja pristna demokracija.

Petokolonska reakcija, ki so ji načelovali Natlačen, Ehrlich, Pucelj in drugi izdajalci prokletega imena, se je trudila zavreti osvobodilno gibanje med srednjimi sloji. Zato je prikazovala OF kot izrazito komunistično tvorbo, vse sodelavce KPS pa kot ljudi, ki jim bo KPS pripravila usodo Kerenskega. Petokolonska reakcija bi bila rada razbila enotnost osvobodilne borbe z razvnanjem razrednega boja. KPS je ta poskus preprečila, ker je neusmiljeno razkrinkala njene namene in njeno izdajstvo, podese-torila svoje napore za borbena narodna enotnost, svojim sodelavcem v OF pa z dejanskim primerom na vsakem koraku dokazovala svojo lojalnost.

Tretja metoda, s katero so poskusili protiljudski elementi izpodkopavati Osvobodilno fronto, je bila agitacija za Dražo Mihajloviča. To je bilo takrat, ko Mihajlovičevi zločini slovenskemu narodu še niso bili znani in ko je Mihajlovič še marsikje v Sloveniji veljal za narodnega junaka. Bilo je to v pozni jeseni l. 1941. OF je tedaj organizirala množično politično borbo, da razkrinka Mihajloviča in namene, ki so jih imeli z njim protiljudski bivši oblastniki. Slovenski narod je skoraj enodušno obsodil Mihajlovičevo izdajstvo. Mihajlovičevi poskusi, da bi ustvaril v Sloveniji svoje oddelke, so klavrno propadli. Pošteni slovenski oficirji so Mihajloviča odklonili in se opredelili za Osvobodilno fronto. Okupatorji so jih zato poslali v konfinacijo. Mihajlovičevim agentom majorju Karlu Novaku, Debeljaku, Vošnarju, Strniši in drugim izdajalcem, ki so pljunili na svojo oficirsko in patriotsko čast, se je posrečilo osnovati bedne tolpe »redne jugoslovanske vojske« šele leto dni kasneje, po ofenzivi 60.000 Italijanov in 20.000 Nemcev. Okupatorji so bili sedaj tisti, ki so za »redno jugoslovansko vojsko« nasilno mobilizirali najbolj zaostale ljudske elemente. »Redna jugoslovanska vojska« Draže Mihajloviča je v Sloveniji dobila ime »Milizia Volontaria Anticomunista«. Ta »vojska«, ki muči zavedne Slovence, požiga slovenske domove in posiljuje slovenske žene po nalogu svojih italijanskih komandantov, doživlja danes isto usodo kot okupatorske armade: vse globlje jo razjeda demoralizacija. Njeni pripadniki — zavedeni in prisilno mobilizirani — spoznavajo, da je stvar njihovih izdajalskih poglavarjev — *izgubljena stvar*.

Borba, ki jo je konec 1941 in na začetku 1942 OF politično bojevala proti Mihajlovičevemu vplivu v Sloveniji, je sprožila med slovenskim narodom vrsto

vprašanj in zahtevala, da jih OF razčisti. Ta borba je razkrinkala velikosrbske hegemonistične tendence v londonski jugoslovanski vladi, po drugi plati pa slovenskim narodnim množicam razjasnila, da se bo slovenska reakcija odločila tudi za skrajni separatizem in razne habsburgovske srednjeevropske koncepcije, če ji le bosta dovoljevali mednarodna in domača politična situacija. Sad te borbe je bila tudi formulacija tretje izmed temeljnih točk OF, ki jo je plenarna seja Vrhovnega plenuma OF takole izoblikovala: »*Stoječ na stališču naravne in usodne skupnosti južnoslovanskih narodov ne priznava Osvobodilna fronta razkosanja Jugoslavije, deluje z vsemi silami za slogo in enotnost njenih narodov. Hkrati stremi k povezanosti slovanskih narodov pod vodstvom velikega ruskega naroda na temelju pravice slehernega naroda do samoodločbe.*«

Odveč bi bilo še posebej poudariti, da je ta formulacija, ki jo je Osvobodilna fronta sprejela že konec 1941, danes še prav posebno pereča. Osvobodilna fronta se je izkazala kot edina pristna jugoslovansko usmerjena sila na Slovenskem. Jugoslovanska zasnova je prvič med Slovenci dobila jasno in povsem napredno smer, nerazdružno povezano z borbo za narodno enakopravnost in za narodno pravico do samoodločbe. Jugoslavija, zgrajena na taki zasnovi, ki je hkrati zasnova vse Narodno osvobodilne vojske in njenega legendarnega vrhovnega komandanta, tovariša TITA, bo resnična domovina svobodnih in svobodoljubnih južnoslovanskih narodov.

Četrta metoda, s katero je poskusila petokolonska reakcija razbiti borbena narodno enotnost, je bil njen napor, razdeliti po svobodi hrepeneče Slovence na tiste, ki »so za London« in na one, ki »so za Moskvo«. OF je tako delitev preprečila s poudar-

kom, da je zaveznica skupnega zavezniškega tabora Sovjetske zveze, Velike Britanije, Severne Amerike in vseh drugih svobodoljubnih narodov ter držav. Hkrati je kot predstavnica enega najmanjših slovanskih narodov naglasila, da usodo svojega naroda veže na usodo velikega in slovanskega ruskega naroda ter da je naslonitev na Sovjetsko zvezo za slovenski in vse druge južnoslovanske narode jamstvo narodne osvoboditve in trajne narodne svobode. Zunanje politična zasnova Osvobodilne fronte doživlja znova in znova svojo potrditev. Zanimanje zavezniškega inozemstva za slovenski narod in njegovo osvobodilno gibanje se je danes izredno povečalo. Sleherni od velikih zaveznikov, ki se bori za zlom nemškega in italijanskega fašističnega imperializma, se namreč lahko zaveda, da ga na tako važnem srednjeevropskem križišču, kakršno predstavlja slovensko ozemlje, v boju proti fašizmu že podpira in ga bo v bližnji bodočnosti še krepkeje podpirala neposredna borba slovenskega osvobodilnega gibanja.

V razdobju, ko je bojevala politični boj proti Mihajlovičevemu vplivu v Sloveniji, je zajela Osvobodilna fronta najširše slovenske narodne množice. Njeni terenski, rajonski in okrožni odbori so prav povsod delovali. Slovenski narod je sabotiral odredbe okupatorjev in izpolnjeval navodila IOOF. Osvobodilni fronti je prostovoljno plačeval narodni davek. Samo v Ljubljani je Osvobodilna fronta nabrala mesečno po štiri sto tisoč lir za narodni davek. Moški, ki še niso šli v partizane, so vstopali v Narodno zaščito. Narodna zaščita je postala pravi izvor za partizansko rekrutacijo. Hkrati je OF organizirala svojo Varnostno in obveščevalno službo, ki je neusmiljeno zasledovala in trebila petokolonce. Justifikacije petokoloncev so se v Ljubljani dogajale ob belem dnevu,

kar je silno dvignilo narodno moralo, med belogardistične izdajalce pa zasejalo tak strah in trepet, da so začeli emigrirati v Italijo. OF je postala prava pravcata »država v državi«.

Razume se, da stanje »država v državi«, ki je tudi v evropskem obsegu tako edinstveno, da bi zaslužilo posebno obravnavo, ni moglo dolgo trajati. Oblast je pač lahko samo ena. Šlo je za vprašanje, ali bo okupator strl novo narodno oblast Osvobodilne fronte, ali pa bo Osvobodilna fronta prešla v dejansko narodno vstajo.

Tak je bil položaj na začetku pomladi 1942. Italijanski okupator je bil tedaj zaradi množičnega poleta OF vsepovsod v defenzivi. Njegova politika je med slovenskim narodom doživela popoln neuspeh. V taki politični stiski so udarci slovenskih partizanskih čet razmeroma lahko prisilili okupatorja, da je pričel zapuščati svoje postojanke in se umikati v utrjena središča ob velikih prometnih žilah.

Na tem mestu je treba naglasiti, da bi bila osvoboditev pretežne večine »Ljubljanske province«, ki smo jo dosegli pomladi 1942, spričo gostote okupatorskih posadk, izredno gostih komunikacij in prikladnosti slovenskega terena za operacije motoriziranih enot samo s partizanskimi udarci nemogoča. Da so slovenske partizanske čete lahko pognale okupatorja v beg, je istočasno zasluga Osvobodilne fronte slovenskega naroda, zasluga pravilne linije in politike CK KPS in IOOF, linije in politike, ki je ustvarila v deželi tako stanje, da ni vedel okupatorski vojak ne za uro in ne za hišni vogal, od koder ga bo zadela maščevalna kroglja razjarjenega slovenskega ljudstva.

Osvoboditev pretežne večine »Ljubljanske province«, ki je odprla *tretjo periodo v razvoju OF*, je bila

najvišja manifestacija slovenske narodne zmogljivosti v najhujšem obdobju slovenske narodne zgodovine. V štirih dneh se je aprila 1941 sesul na slovenskih tleh odpor regularne jugoslovanske armade. Partizanska vojska Slovenije, sestavni del Narodno osvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije, pa je branila svobodni slovenski teritorij skoraj štiri mesece!

Na osvobojenih slovenskih tleh je Osvobodilna fronta uvedla pristno ljudsko demokracijo. Na temelju odloka IOOF so skoraj vse vasi osvobojenega ozemlja izvolile Narodno osvobodilne odbore. IOOF je pripravljala tudi kongres voljenih delegatov Narodnih osvobodilnih odborov in voljenih predstavnikov partizanske vojske Slovenije. Kongresa bi se udeležilo več ko 600 delegatov, preprečila pa ga je sovražnikova ofenziva. Hkrati je na osvobojenih slovenskih tleh zraslo množično mladinsko in množično žensko gibanje. Veleposestniška zemlja, ki so jo imeli v posesti pripadniki okupatorskih narodnosti ali pa domači petokolonci, je bila brezplačno in z inventarjem vred razdeljena med delavne kmete. IOOF je organiziral gospodarsko oskrbo vojske in zaledja. Med drugim je bila zgrajena vrsta sušilnic za sadje in predelovalnic sadja.

Prav tedaj, ko bi bilo moralo ljudstvo na osvobojeni slovenski zemlji pobrati plodove svojega dela in bogate letine, je svobodni teritorij napadla velikanska sovražna premoč. Ofenziva proti slovenski partizanski vojski je bila sestavni del splošne fašistične ofenzive v Evropi. Slovenske partizane je napadlo šestdeset tisoč italijanskih in dvajset tisoč nemških vojakov, oboroženih z najmodernejšim avtomatskim orožjem, z artilerijo, aviacijo, tanki in motoriziranimi enotami. Narodno osvobodilna vojska

Slovenije je vzdržala, čeprav smo začasno izgubili svobodni teritorij.

Strahotna so bila nasilstva, ki so jih počenjali okupatorji nad slovenskim prebivalstvom. Požgane vasi, odgnani moški, pomorjeni otroci, posiljene ženske, vsi vpijejo po maščevanju nad krvavimi rimskimi rablji. K strahotam, ki so jih nagromadili okupatorji, so se pridružile strahote belogardistično-mihajlovičevskih zarotnikov proti slovenskemu narodu. Ta strahopetna in podla svojat, ki se je v dobi klasičnega poleta OF kljub italijanski in nemški zaščiti tresla pred pravično kroglo slovenske narodne justice ter vršila na skrivaj svoje izdajalsko početje, si je upala, ko je bilo osvobodilno gibanje v fazi trenutnega upada in umika pred silno sovražnikovo premočjo, z orožjem na dan proti lastnemu narodu in njegovi svobodi.

Nastopila je četrta perioda v razvoju OF, perioda prvega boja proti zunanjemu sovražniku in notranjim izdajalcem, perioda, ko je veljalo vzdržati in v najtrših delovnih pogojih pripraviti nov polet.

Belogardistično-mihajlovičevsko vodstvo se ni zanašalo samo na svoje tolpe, mobilizirane in oborožene z italijansko in nemško pomočjo. Vedelo je namreč, da je vojaška vrednost njegovih tolp nizka, da ne bo mogla dolgo kljubovati visoki zavesti in morali slovenskih partizanov. Vedela je, da se bo državljanska vojna, ki jo je zločinsko zanetilo prav tedaj, ko bi moral slovenski narod nastopiti najbolj enotno, konec konca končala v njegovo pogubo.

Vedoč vse to, so belogardistično-mihajlovičevski izdajalci pričeli tudi s politično ofenzivo. Znova so poskusili razdvojiti Osvobodilno fronto, odtegniti ji srednje sloje, zlasti pa izolirati Komunistično partijo Slovenije. CK partije je na njihov poskus pravo-

časno odgovoril. Na njegov predlog je Izvršni odbor Osvobodilne fronte izdal oktobra 1942 proglas slovenskemu narodu, v katerem je razkrinkal netilce državljsanske vojne, pozval na borbo proti državljsanski vojni in njenim organizatorjem ter pokazal pot, kako je mogoče državljsansko vojno zadušiti že v začetkih njenega razvoja. Proglas IOOF je znova povabil tiste sredinske skupine, ki so dotlej omahovale, naj pristopijo k Osvobodilni fronti in naj doprinesejo svoj delež za dobrobit in svobodo slovenskega naroda.

Linija, ki jo je sprejel IOOF, se je izkazala v celoti kot pravilna. Kljub težkim udarcem, ki jih je slovenskemu osvobodilnemu gibanju zadala premoč sovražne ofenzive, je ostala Osvobodilna fronta trdna in enotna. Niti ena izmed 18 skupin ni izpadla. Novembra meseca 1942 se je vršila plenarna seja plenuma OF, ki je izrazil zaupanje Izvršnemu odboru Osvobodilne fronte in Glavnemu poveljstvu partizanske vojske Slovenije. Politična ofenziva italijansko-nemških okupatorjev in belogardistično-mihajlovičevskih izrodov je doživela odločilni poraz.

Čeprav je bilo belogardistično-mihajlovičevsko izdajstvo zgodovinsko in moralno nesposobno, da bi zmagalo v svoji kajnovski ter judeževski borbi proti osvobodilnemu gibanju in čeprav je doživljalo poraze že v prvih odločilnih političnih in vojaških spopadih, pa je bila škoda, ki jo je v četrti razvojni periodi OF prizadejalo slovenskemu narodu, vendarle velikanška, da nepopravljiva. Bratomorno je bila prelita slovenska kri, ko je čas kategorično terjal najtrdnjejšo narodno enotnost. Italijanski okupator, čigar policijski organi so bili v razdobju klasičnega poleta OF skoraj brez moči, je dobil z belo gardo uspešni policijski aparat, ki je uganjal svoj vohunski in izdajal-

ski posel odkrito, brez sramu. Žrtev za žrtvijo je padala v roke ovrovskih in gestapovskih rabljev. Obožene belogardistične tolpe so v Ljubljani izvajale celo racije in množične aretacije namesto italijanskih zatiralcev. Znova je bilo potrjeno staro pravilo, da je okupator nemočen v boju proti osvobodilnemu gibanju, dokler ga ne podpro domači izdajalci, oziroma — kar je točneje — dokler si domači izdajalci ne upajo odkrito na dan, temveč izdajajo zgolj na skrivaj, tresoč se pred pravično kaznijo. *Zgodovina bo morala ugotoviti, da ima belogardistično-mihajlovičevska izdajalska svojat na svoji vesti na tisoče in desetisoče slovenskih internirancev, obsojencev in pregnancev, na stotine in tisoče padlih, ustreljenih, do smrti izmučenih Slovencev in Slovenk, na stotine posiljenih deklet in žena, na stotine pomorjenih otrok in požganih domov.*

Z nadčloveškimi napori so ilegalni delavci v »Ljubljanski provinci« zdržali četrto periodo OF. Bodrila jih je zavest, da je prav tedaj, ko je bilo njihovo življenje najtrše, doživela svoj krepki zamah in razmah Narodno osvobodilna vojska — najsilnejši in najveličastnejši plod slovenskega osvobodilnega gibanja. Z *brigadami* je namreč dobil slovenski narod svojo *udarno pest*, jamstvo svoje osvoboditve in svoje bodočnosti.

Razvoj je dokazal, da je imelo vodstvo osvobodilnega gibanja prav tudi v strateško političnem pogledu. Ko se je namreč Osvobodilna fronta po trenutnem upadu svojega prvega klasičnega in za vso Slovenijo matičnega poleta borila v »Ljubljanski provinci« proti sovražnemu pritisku za svoj *novi* razmah, je hkrati že pokrenila polet na Primorskem, Gorenjskem in Štajerskem. Slovenske dežele, ki so doslej predstavljale nekako rezervo, so razvile mno-

žično osvobodilno borbo. Že v zimi 1942-1943 in v zgodnji pomladi 1943 je vzkipelo na Primorskem in Gorenjskem množično gibanje, podobno prvemu klasičnemu v »Ljubljanski provinci«. Istočasno je Štajerska premagala posledice strahotnega nemškega pritiska in razvila začetke svojega poleta. Hkrati je Osvobodilna fronta na Koroškem vzpostavila svoje prve politične in vojaške postojanke.

Osvobodilno gibanje se je zajedlo globoko v nemško zaledje.

Na Primorskem je bila partizanska mobilizacija izvedena do kraja. Belogardistično in mihajlovičevsko vodstvo sta morali priznati, da sta »zamudili trenutek«. Partizanska mobilizacija na Gorenjskem in Štajerskem se je krepko zoperstavila nemški mobilizaciji slovenskih mož in fantov ter razveseljivo pomnožila domače partizanske edinice. Hkrati so slovenske udarne brigade dobile z Gorenjske in Štajerske nov dotok.

Razen v »Ljubljanski provinci« ni mogla bela garda nikjer drugod pognati *množičnih* korenin. Narodne množice so enotno sledile svoji *Osvobodilni fronti*. Zato pa so se belogardistični agenti na Gorenjskem in Štajerskem na ukaz svojih ljubljanskih poglavarjev tembolj besno podali na odkrit gestapovski posel in se zadovoljili, ko jim je gestapo *neposredno* usmerila vse njihovo ravnanje.

Ko se je fašizem spomladi 1943 znašel v splošni defenzivi, se je odprla peta razvojna perioda OF, perioda vsesplošnega poleta osvobodilnega gibanja. Polet na Primorskem, Gorenjskem in Štajerskem se je zvil v eno z novim poletom v »Ljubljanski provinci«, ki se je pričel odvijati ob močnem razkroju belogardističnih vrst.

Zborovanje aktivistov OF iz »Ljubljanske provinc«, ki ga je IOOF sklical ob dveletnici Osvobodilne fronte, je prav na začetku novega razmaha *utrnilo enotnost med ustanovnimi skupinami OF*. Tako je nova širina, s katero posega OF v razkroj belogardistične množične podlage, dobila *hrbtenico*. Prav ta pa dandanes jamči Osvobodilni fronti njeno sposobnost razbiti poskuse protinarodne reakcije, da predsedla na nove, formalno manj izdajalske »sredinske« postojanke z »novimi« gesli in »novimi« možmi.

Velikanski je moralno politični kapital, ki ga ima OF med ljudskimi množicami. Zlasti danes čutimo to, ko se je množice znova elementarno oklepajo in sodelujejo pri njenem ponovnem razvoju v narodno oblast. In ta razvoj, ki ga je treba po vseh močeh pospeševati ter za njim težiti ne glede na vprašanje, ali gre za osvobojeno ali neosvobojeno ozemlje, je bistvene važnosti. Predstavlja namreč temeljni pogoj, da bosta slovenski narod in njegova Osvobodilna fronta obvladala odločilne dogodke, ki so lahko že zelo blizu, čeprav moramo biti pripravljeni tudi še na trde preizkušnje.

Krepiti in razvijati našo vojsko, razvijati in utrjevati narodno oblast OF — tako se morata danes glasiti osnovni gesli slehernega slovenskega patriota.

3. LETO
OSVOBODILNE
FRONTE

Tretje leto Osvobodilne fronte se od prvih dveh razlikuje in odlikuje v naslednjih pogledih.

Po dogodkih, njihovi vsebinski tehnosti in daljnosežnosti, po njihovi dramatični zaporednosti, po množični dejavnosti in njeni zreli ter zavestni usmerjenosti, po vprašanjih, ki so bila rešena in odločena tudi za svobodno bodočnost, je bilo pač najusodnejše, najbolj razgibano, lahko celo rečemo, najbolj razburkano izmed vseh treh let.

Kar se tiče sovražnika, so se v tretjem letu Osvobodilne fronte poglavitne osvobodilne sile našega naroda neposredno spopadle s poglavitnim nasprotnikom svobode, z nemškim okupatorjem, medtem ko so se v prvih dveh letih predvsem tolkle z italijanskim okupatorjem.

Usodna povezanost slovenskega naroda z bratskimi drugimi jugoslovanskimi narodi, skupna borba slovenskih osvobodilnih sil z vsemi jugoslovanskimi osvobodilnimi silami pod genialnim vojaškim in političnim Titovim vodstvom, končno rešitev bistvenih slovenskih vprašanj v okviru nove, demokratične in federativne Jugoslavije — vse to je prišlo v tretjem letu tudi navzven in v zavesti slovenskih narodnih množic do neprimerno vidnejšega in jasneje oblikovanega izraza kot v prvih dveh letih.

V tretjem letu Osvobodilne fronte so pričeli na našem osvobojenem ozemlju dobivati konkretne oblike tudi končni sadovi naše osvobodilne borbe: s

pogledom v svobodno bodočnost gradimo na vseh popriščih javnega življenja in udejstvovanja demokratično narodno oblast — to pot že načrtno in sistematično za razliko od prvih dveh let, ko je rast narodne oblasti spremljala zgolj trenutne potrebe osvobodilnega gibanja.

1. Od aprilskega zbora aktivistov do italijanske kapitulacije.

Prvo razdobje v tretjem letu Osvobodilne fronte je brez dvoma odprl aprilski zbor aktivistov.

Več kot slučajno je bilo, da je aprilski zbor aktivistov Osvobodilne fronte rešil *najusodnejša notranja vprašanja Osvobodilne fronte* prav na dan njene dveletnice. Kasnejši dogodki so nazorno zrealili in dokazali, da je bil aprilski zbor aktivistov pogoj za nadaljnje uspehe v tretjem letu, da je predstavljal neposredni uvod v nov spomladanski polet osvobodilnega gibanja, hkrati pa nepogrešljivo politično podlago, na kateri je bilo mogoče do kraja požeti plodove italijanske kapitulacije in z njo združene oslavitve vseh odtenkov narodnega izdajstva — od belih in plavih gardistov pa tja do bednih sredincev, ki so po usodni logiki svojega sredinstva pričeli prehajati na okupatorjevo stran.

V čem je obstajal bistveni pomen aprilskega zbora aktivistov Osvobodilne fronte?

Obstajal je v tem, da je bistveno utrdil notranjo enotnost Osvobodilne fronte.

Ta nova utrditev notranje enotnosti Osvobodilne fronte, ki jo je navzven izrazila Izjava, se po svoji globini že korenito razlikuje od enotnosti, ki jo je manifestiralo prvo leto osvobodilnega gibanja. Če je enotnost v prvem letu osvobodilnega gibanja pognala s svojo elementarno silo predvsem iz osnovnega spoznanja, da brez nje ni in ne more biti vseljudske

osvobodilne borbe slovenskega naroda, tedaj april-ska utrditev notranje enotnosti Osvobodilne fronte temelji tudi že na globlji preučitvi in skupni rešitvi vseh tistih vprašanj, ki so se po eni plati neogibno pojavila v teku dveletne osvobodilne borbe in ki so po drugi strani grozila, da bodo postala nevarna vprašanja svobodne bodočnosti. Če so dalje vznikla prva resnejša trenja znotraj Osvobodilne fronte neposredno v razdobju prvega svobodnega slovenskega ozemlja, se pravi, ko je Osvobodilna fronta prvič *prevzela oblast*, ko je potemtakem prvič stopila na pozornico *najresnejša preizkušnja za njeno trdnost*, pa je bila njena enotnost ponovno, in sicer v svojih temeljih utrjena sedaj, *na predvečer drugega svobodnega ozemlja*, ki že ne spremlja več »slučajno« takega ali drugačnega poteka osvobodilnega gibanja, temveč že predstavlja — čeprav ga lahko še nekajkrat izgubimo — *organski uvod v svobodno bodočnost samo*.

Iz vsega tega pa sledi, da je pomenil aprilski zbor aktivistov Osvobodilne fronte neprimerno več kot zgolj ponovno utrditev notranje enotnosti Osvobodilne fronte. Postal je praktična in teoretična osnova za udeležitev tiste izmed temeljnih točk, ki pravi, da prevzame po osvoboditvi oblast na slovenskem ozemlju Osvobodilna fronta kot celota. Omo-gočil je organski razvoj povojnih razmer in v mnogočem izpodrezal varljive upe protiljudske reakcije, da se bo po likvidaciji narodnega izdajstva in sodelovanja z okupatorjem začela v svobodni bodočnosti državljanska vojna znotraj same Osvobodilne fronte.

Na pragu tretjega leta Osvobodilne fronte je bilo torej rešeno eno izmed kardinalnih vprašanj, ki se tičejo sadov osvobodilne borbe in bodočnosti slovenskega naroda.

Praktično pa je aprilski zbor aktivistov predstavljal uvod v spomladanski polet in politično jamstvo za septembrski vojaško politični uspeh ob kapitulaciji Italije.

Če je namreč šla Osvobodilna fronta v novo spomlad utrjena, do kraja enotna, tedaj moramo o notranjih sovražnikih slovenskega naroda reči prav nasprotno.

Očitna oslabeledost njihovih trenutnih gospodarjev, italijanskih okupatorjev, je pričela povzročati v njihovem taboru dvoje pojavov: prvič zaostritev notranjih trenj, drugič pa iskanje nove taktike, ki naj bi jih izvela iz močvirja, v katerega so zagazili, ne da bi se ob njej dejansko odpovedali svojemu sodelovanju z okupatorjem.

Izraz take nove taktike odnosno njena oblika je postala tako imenovana *plava garda*, z drugimi besedami, »kraljeva redna jugoslovenska vojska«.

Nova taktika je obstajala v tem, da so njeni nosilci dejansko nadaljevali svoje sodelovanje z okupatorjem, navzven pa hlinili narodno osvobodilne težnje in »nasprotstvo« do okupatorja. Če ne bi bilo Osvobodilne fronte in Narodno osvobodilne vojske, ki sta preživeli že dve leti včasih nadčloveško trdih in krvavih borb, bi morda taka taktika kaj bolj uspevala. Tako pa so jo slovenske narodne množice zelo naglo spregledale, čeprav se je poskušala uveljavljati od spomladi pa tja do septembrske italijanske kapitulacije, torej v vsem razdobju, ki ga lahko označimo kot *prvo periodo v tretjem letu Osvobodilne fronte*.

Osnovni nosilci nove taktike so bili Mihajlovičevi oficirji. Okrog njih se je zbiralo, kar bi se bilo rado neodkritosrčno rešilo hudih posledic svojega narodnega izdajstva.

Protinarodni reakciji so novo taktiko še zlasti narekivale spremenjene zunanje-politične okoliščine, se pravi, spremenjeni odnosi zahodnih zaveznikov do našega narodno osvobodilnega gibanja. V prvih poletnih mesecih so namreč prišli v Jugoslavijo — k Vrhovnemu štabu in vsem Glavnim štabom — prvi uradni zastopniki imperialne angleške vojske. Prišli so predvsem kot opazovalci. Dejstva, ki so jih razvideli in sporočali v zahodni zavezniški svet, so bila seveda za narodne izdajalce vseh odtenkov porazna, medtem ko so bila za narodno osvobodilno gibanje — drugače ni bilo mogoče — več kot priznavajoča. *Danes lahko s ponosom ugotovimo, da je slovenski narod tudi v tem pogledu doprinesel svoj delež k skupni jugoslovanski stvari.*

Kaj je bilo mogoče opaziti angleškim vojaškim predstavnikom v Sloveniji?

Opaziti jim je bilo mogoče, da se spomladanski polet, ki ga je odprla aprilaska utrditev notranje enotnosti v Osvobodilni fronti, odvíja poleti z neugnano in rastočo silo. Belogardistični vojaški in politični ofenzivnosti, ki se je bila razmahnila po veliki italijanski ofenzivi 1942, je tudi v tako imenovani Ljubljanski pokrajini na vsej črti odklenkalo, medtem ko se je na Gorenjskem, Primorskem, pa tudi na Štajerskem in Koroškem že prej razvijal nov polet osvobodilnega gibanja. Belogardistično ofenzivnost v tako imenovani Ljubljanski provinci je torej povsem nadomestila vojaška in politična ofenzivnost narodno osvobodilnega gibanja.

Dalje je bilo mogoče opaziti, da je utrditev naše vojske prav v tem razdobju napredovala v vsakem pogledu. Nov mobilizacijski dotok iz vseh slovenskih pokrajin se je začel. Organizacijsko je Narodno osvobodilna vojska tudi na slovenskih tleh dobivala zna-

čaj regularne armade. Organizacija brigad in zon se je stopnjevala v organizacijo divizij. Uspešne akcije so naši vojski prinašale novo in novo orožje. Poveljniški kader se je iz tedna v teden organizacijsko in taktično izpopolnjeval ter se oblikoval v čvrsto jedro, ki se je po kapitulaciji Italije znašlo v organizaciji večjih edinic in večje vojske. Glede pomoči zaveznikom je Narodno osvobodilna vojska tudi na slovenskih tleh zmogla zelo dostojne primere, ko je šlo za uničevanje sovražnikovega prometa in sovražnikovih transportov. V pogledu manevrske in operativne učinkovitosti in sposobnosti so slovenske brigade Narodno osvobodilne vojske že vršile kljub velikanski sovražnikovi številčni in tehnični premoči take kombinirane akcije v prostoru, kakršne so bile borba za Žužemberk, borbe na dolenski in štajerski progi, borbe na Notranjskem in na tržaški progi. Italijanska okupacijska vojska ni bila več sposobna, da bi podvzela kakršno koli uspešno akcijo proti Narodno osvobodilni vojski, zato pa so slovenske brigade že bile sposobne prodreti v Furlanijo. V strateškem vojaškem in političnem pogledu se je v vsaki fazi tega razdobja izkazala pravilna razvrstitev sil.

Postajalo je jasno, da bo na slovenskih tleh Narodno osvobodilna vojska edini dedič italijanske kapitulacije.

Končno je bilo mogoče opaziti, da so vsi poskusi narodnih izdajalcev, izvleči se iz močvirja še pred italijansko kapitulacijo, jalovi poskusi izgublencev, ki bodo ob italijanski kapitulaciji neogibno končali s popolnim porazom.

Za pozornega opazovalca je moralo biti očitno, da naše osvobodilno gibanje tako vojaško kakor politično pripravlja tudi zadnje potrebne pogoje za uspešno žetev plodov italijanske kapitulacije, h ka-

teri je po vseh svojih močeh dve leti doprinašalo. Tega so se zavedali tudi narodni izdajalci, kar je zmedo in neučinkovitost njihove taktike le še povečalo.

Taktika plave garde se je neogibno morala končati, kakor se je pač končala, namreč s porazom v Grčaricah. Propadla je notranjepolitično in zunanjepolitično. Kolikor so jo letos Nemci povampirili v Črtomirovi »črni roki«, je pač treba ugotoviti zgolj to, da je bila l. 1943 vendarle bolj originalna, da so bile notranjepolitične in zunanjepolitične okoliščine zanjo takrat neprimer- no ugodnejše, da pa je kljub vsemu temu doživela neogiben in sramoten — konec izdajalcev.

Veliko vlogo v prvem razdobju tretjega leta Osvobodilne fronte je ponovno odigrala slovenska prestolnica Ljubljana. Čeprav so italijanski fašistični okupatorji stopnjevali svoj teror, čeprav si je nemško vodstvo popolnoma podredilo italijansko fašistično politiko in čeprav so Nemci vkorakali vanjo še pred italijansko kapitulacijo, je Ljubljana v tem razdobju izvedla množične akcije, ki niso v ničemer zaostajale za akcijami prvega leta osvobodilnega gibanja, temveč so jih celo prekašale. Hkrati je Ljubljana pokazala vzorne primere ponovnega zbiranja vseh pozitivnih narodnih sil, ki je tudi sicer postalo značilno za to razdobje in ki je razen v Ljubljani zlasti še na Primorskem rodilo vidne sadove ter omogočilo pred kapitulacijo Italije nov dotok političnih, strokovnih in kulturnih moči na neposredni teren osvobodilne borbe, po kapitulaciji pa privedlo vse, kar je ostalo količkaj zdravo, končoveljavno k Osvobodilni fronti.

Prvo razdobje tretjega leta Osvobodilne fronte je zraslo za kapitulacije Italije v — izrazito zmago slovenskega naroda.

Osvobodilno gibanje je dosledno poželo vse sadove — tako v vojaškem kakor v političnem pogledu — kar jih je bilo mogoče požeti ob porazu italijanskega okupatorja. Razoroženih je bilo šest italijanskih divizij, osvobojenega je bilo nad polovico slovenskega ozemlja. Številne postojanke narodnih izdajalcev so se zrušile; čim se je zrušil italijanski okupator, so njihove posadke panično bežale k Nemcem, kolikor jih ni bilo zajetih. *Nazorno se je izkazalo, da je narodno izdajalska »vojska« le toliko močna, kolikor ji daje podpore okupator, in da je popolnoma nesposobna vzdržati udarce Narodno osvobodilne vojske, čim izgubi okupatorjevo pomoč. Poraz belih in plavih tolp ob italijanski kapitulaciji je bil bučna predigra njihove končne in dokončne usode ob zrušitvi Hitlerjeve Nemčije.*

Kje so vzroki za veliko zmago slovenskega naroda ob italijanski kapitulaciji?

Prvi in temeljni vzrok je brez dvoma dosledna, neizprosna, oborožena dveletna borba osvobodilnega gibanja. Vsi logični in — če hočemo — tudi moralni zakoni zgodovinskega dogajanja bi bili postavljeni na glavo, če ne bi bili Narodno osvobodilna vojska in Osvobodilna fronta ob italijanski kapitulaciji odnesli absolutne zmage. Narod, ki se bori, ki se tolče na življenje in smrt, ne more propasti, temveč mora zmagovati, čeprav trenutno doživlja tudi poraze, in mora končno veljavno tudi zmagati! Gibanje, ki predstavlja tak narod in ki je tako rekoč narod sam — in Osvobodilna fronta slovenskega naroda je slovenski narod sam — mora ob odločilnih prekretnicah odnašati zmage pod pogojem, da je sicer pravilna njegova politika, da sta sicer pravilni njegova strategija in taktika.

Tako prehajamo na drugi vzrok naše zmage ob italijanski kapitulaciji. Pravilnost splošne politike in taktike našega osvobodilnega gibanja, zlasti pa še njuna pravilnost v prvem razdobju tretjega leta Osvobodilne fronte in pa dejstvo, da so v tem razdobju, kakor tudi v prejšnjih, naši aktivisti zastavili vse svoje sile za zmago naše velike stvari — vse to je ustvarilo konkretne pogoje za veliki uspeh osvobodilnega gibanja ob italijanski kapitulaciji. Ta moment, ta drugi vzrok naglašamo zaradi tega, ker je poučen za sedanji položaj in za vso našo prihodnost. Glede na velikanski moralno politični kapital, ki ga ima osvobodilno gibanje, glede na njegove dosedanje notranjepolitične in zunanjepolitične zmage, glede na silno utrditev Narodno osvobodilne vojske, glede na udarce zavezniškega orožja in na orjaške uspehe Rdeče armade še posebej — glede na vse to je zmaga osvobodilnega gibanja danes že zagotovljena pod pogojem, da bomo zastavili tudi v odločilnih razdobjih, ki so še pred nami, vse svoje sile za svojo veliko domovinsko stvar in da ne bomo — delali napak. Prva plat obeh trditev, ki ju postavljamo v njuni enotni povezanosti, namreč trditev, da je končni in dokončni uspeh našega osvobodilnega gibanja že zagotovljen, mora vlivati narodnim množicam in aktivistom osvobodilne borbe novo vero v skorajšnjo končno zmago. Druga, pogojna plat pa nam nalaga dolžnosti, nalaga nam budnost, nalaga nam osebno skromnost pravega borca in strogost do samih sebe, nalaga nam večno nezadovoljstvo z doseženimi uspehi, nalaga nam nenehno analizo konkretnega razvoja in ustvarjalno poseganje v razvoj. Izpolniti to drugo, pogojno plat, nam je tem lažje, ker imamo tako preizkušeno, sijajno, genialno voja-

ško in politično vodstvo, kakršno predstavlja vodstvo prvega maršala Jugoslavije, tovariša Tita.

Tretji, od prvega nič manj pomembni, pač pa s prvim bistveno povezani vzrok za zmago našega osvobodilnega gibanja ob kapitulaciji Italije je dejstvo, da je slovensko osvobodilno gibanje organizacijsko, politično, vojaško in usodno združeno s celotnim jugoslovanskim osvobodilnim gibanjem pod Titovim vodstvom. Ne poudarjamo le tega, da slovensko osvobodilno gibanje ne bi moglo zmagovati, če ne bi bilo zmag celotnega jugoslovanskega osvobodilnega gibanja. Poudarjamo več: pravilna vojaška in politična linija slovenskega osvobodilnega gibanja je bila in je sad in rezultat pravilnega *jugoslovanskega* vojaškega in političnega vodstva.

Četrty vzrok za našo zmago ob italijanski kapitulaciji obstaja v dosledni in pravilni družitvi oborožene vojaške akcije s političnim delom na terenu. Naš uspeh ob kapitulaciji Italije je prav toliko uspeh Narodno osvobodilne vojske, kolikor je uspeh Osvobodilne fronte, in obratno. Je torej sad *enotne*, za uspešno partizansko gibanje, njegov vojaški razvoj v regularno armado in njegov politični razvoj v demokratsko narodno oblast neogibno potrebne vojaško-politične odnosno politično-vojaške linije in njegovega pravilnega vodstva. Kar se tiče deleža, ki ga je v tem pogledu doprinesla Osvobodilna fronta kot taka odnosno — kar je točneje — ki ga je doprineslo njeno politično delo med civilnim prebivalstvom, je treba znova poudariti, s čimer smo pričeli obravnavanje prve periode v tretjem letu Osvobodilne fronte. Brez Izjave odnosno brez enotnosti, ki sta jo utrdila Izjava in aprilski zbor aktivistov Osvobodilne fronte, bi takih rezultatov ob italijanski kapitulaciji ne bili dosegli. Popolna notranja enotnost

Osvobodilne fronte je bila namreč pogoj borbene enotnosti slovenskih narodnih množic v teh zgodovinskih trenutkih ter je zato potisnila belo in plavogardo v njuno značilno, že obravnavano onemoglost. Neenotnost znotraj Osvobodilne fronte in med borbeneimi slovenskimi ljudskimi množicami bi bila lahko povzročila ravno nasprotno.

Po italijanski kapitulaciji se je pričela druga perioda v tretjem letu Osvobodilne fronte.

2. Perioda kočevskega Zbora odposlancev slovenskega naroda.

Druga perioda v tretjem letu Osvobodilne fronte slovenskega naroda se je pričela s kapitulacijo Italije in je trajala do velike nemške oktobrske odnosno novembrske ofenzive.

To periodo lahko označimo kot periodo izrednega množičnega poleta na vseh popriščih osvobodilnega gibanja in v vseh slovenskih pokrajinah. Slovenske narodne sile, ki jih je sprostila kapitulacija italijanskega okupatorja, so v tej periodi mogočno vzkipele. Naloge, ki jih je osvobodilnemu gibanju naložila ta perioda; so bile v glavnem izpolnjene, kajti nemškemu okupatorju kot osnovnemu sovražniku našega naroda ni bilo mogoče pripraviti velike ofenzive proti nam vse dotlej, dokler nismo zadostili osnovnim političnim in vojaškim potrebam druge periode.

Napačno bi bilo, če bi dejstvo, da so nam bili Nemci prisiljeni dati čas, pripisovali zgolj nemški stiski, ki se je zaradi italijanske kapitulacije trenutno pojavila v evropskem prostoru. Nemci so nam morali dati čas tudi in predvsem zaradi naše lastne moči, zaradi dosledne, načrtne in nagle združitve

vseh sproščenih osvobodilnih sil in teženj našega naroda v splošno politično in vojaško organizacijo osvobodilnega gibanja. Naša lastna moč v drugi periodi tretjega leta Osvobodilne fronte pa je temeljila — kot smo že nekajkrat poudarili — na dosledni dveletni narodno osvobodilni borbi.

Najvišjo politično manifestacijo slovenske narodne zmogljivosti je v tem času predstavljal demokratično izvoljeni Zbor odposlancev slovenskega naroda, ki se je sestal na osvobojenih slovenskih tleh v Kočevju, nekoč germanski trdnjavi in zagrizenem germanskem otoku sredi slovenskega ozemlja. Ne bo torej nepravilno, če drugo periodo v tretjem letu Osvobodilne fronte imenujemo — *periodo kočevskega Zbora odposlancev slovenskega naroda*.

Poglavitni rezultati drugega razdobja v tretjem letu Osvobodilne fronte so naslednji.

Na vsem osvobojenem ozemlju je uspela splošna mobilizacija, ki jo je z odlokom razpisal Izvršni odbor Osvobodilne fronte. S svojim odzivom na splošno mobilizacijo so slovenske narodne množice po eni plati manifestirale svojo pripadnost oboroženi narodno osvobodilni borbi in Narodno osvobodilni vojski, po drugi strani pa svojo zavest, da je Osvobodilna fronta njihova zakonita narodna oblast, ki ima tudi vso pravico, terjati od njih potrebne žrtve.

Narodno osvobodilna vojska Slovenije, ki je kot sestavni del Narodno osvobodilne vojske Jugoslavije že v prvem razdobju tretjega leta Osvobodilne fronte utrla pot svojemu razvoju v regularno armado, je postala z uspelo splošno mobilizacijo tako rekoč preko noči prava pravcata regularna vojska. Pred njen Glavni štab so bile postavljene velikanske naloge. Prvič je bilo treba osvobojeno ozemlje zavarovati pred vdorom Nemcev in mu zajamčiti vsaj toliko svo-

bodnega časa, da bi bilo mogoče izvršiti nujno, toda ogromno organizacijsko in politično delo v vojski in v zaledju. Drugič je bilo treba novo mobilizirano množico, neizvežbano »vojsko Matije Gubca«, kljub vsemu pomanjkanju komandnega kadra, pretvoriti v regularno armado, takoj sposobno uspešnih spopadov z Nemci. Tretjič pa je bilo potrebno uničiti ostanke belogardističnih tolp, ki so se še skrivali, pa tudi javno nastopali na osvobojenem ozemlju, in torej predstavljali nevarno, oboroženo peto kolono za primer hitrega nemškega udarca.

Če presojamo svoje takratno ravnanje danes, ko so torej potekli že meseci po veliki nemški ofenzivi, moramo reči, da je naš Glavni štab vse te *osnovne* naloge v zadovoljivi meri rešil, čeprav je ostala spričo nemške ofenzive neizpolnjena še vrsta nalog, ki bi jih bilo mogoče izvršiti, če bi pač bilo na razpolago dovolj časa.

Kakor smo že naglasili — nemškemu okupatorju nikakor ni uspelo, da bi nam bil preprečil izpolnitev naših temeljnih nalog v tej periodi. Pač pa se nam je posrečilo, da smo v drugem razdobju tretjega leta Osvobodilne fronte utrdili tako svoje vojaške kakor svoje politične postojanke na slovenskih tleh globoko v »nemškem« zaledju, namreč na Gorenjskem, Štajerskem in Koroškem. Partizanskim edinicam na Gorenjskem in Štajerskem je Glavni štab poslal orožje, poslal jim je preizkušene in že kolikor toliko izvežbane kadre. Dve brigadi, sestavljeni iz Gorenjcev in iz Štajercev, organizirani in izvežbani v borbah na ozemlju tako imenovane Ljubljanske province, sta v tej periodi odšli na Štajersko in na Gorenjsko. Uspele jima je, da vzdržita na svojih rodnih tleh kljub pritisku nemških vojaških sil.

Iz Gorenjske in Štajerske pa so bili v tem razdobju poklicani na osvobojeno slovensko ozemlje tudi osnovni in vodilni politični kadri. Na osvobojenem slovenskem ozemlju so imeli priliko, da neposredno dožive bujni politični polet. Hkrati so dobili osnovne instrukcije za delovanje na svojem lastnem terenu, na katerega so se vrnili z novo vero v sile svojega naroda in s podrobnimi navodili.

Osvobojeno slovensko ozemlje je po svoji teritorialni razsežnosti presešlo tako imenovano Ljubljansko provinco in Primorsko ter se razširilo na predele samega »integralnega« nemškega Reicha, namreč na nekatera gorenjska in štajerska področja.

Zgodovinar bo moral ugotoviti, da veliki nemški Reich že v tem razdobju ni bil sposoben uničiti zasluženih plodov dveletne osvobodilne borbe malega slovenskega naroda, da pa je bil mali slovenski narod sposoben vnesti v »nemško« zaledje nove bacile razkroja in neuničljive osvobodilne borbe.

Narodno osvobodilno gibanje, ki je znalo obračunavati in dokončno obračunati z italijanskim fašističnim okupatorjem, je v tej periodi dokazalo, da je tudi na novih — razširjenih pozicijah borbe — kos nemškemu okupatorju.

V drugem razdobju tretjega leta Osvobodilne fronte se je Narodno osvobodilna vojska Jugoslavije pod vodstvom svojega vrhovnega komandanta tudi na slovenskih tleh končnoveljavno utrdila. Postala je sposobna uspešnih spopadov z nemškim okupatorjem. Za slovenski narod je to dejstvo pomenilo velikansko pridobitev. Po eni plati je tudi v vojaškem pogledu končnoveljavno doprinesel svoj delež k skupni jugoslovanski stvari, po drugi strani pa je njegova samozavest porasla prav zaradi tega, ker je spoznal, da ni sposoben samo partizanskega gibanja,

temveč da je tudi sposoben, razviti partizanski pokret v regularno narodno vojsko.

V tej periodi Osvobodilne fronte je doživela svoj mogočen polet na osvobojenih slovenskih tleh tudi pristna ljudska demokracija. Osvobodilna fronta je spoznala za potrebno in se je hkrati čutila za dovolj močno, da skliče svobodno izvoljeni Zbor odposlancev slovenskega naroda, zbor odposlancev slovenskih vasi, trgov in mest. Volitve so potekle v izredno kratkem času ter zadostile vsem tehnično izpolnjivim zahtevam vsebinske in formalne demokracije. Na kočevskem Zboru odposlancev slovenskega naroda je predložil Izvršni odbor Osvobodilne fronte svobodno izvoljenim narodnim zastopnikom račun o preteklem delu in bodočih načrtih. Vsa poročila in vsi predlogi Izvršnega odbora so dosegli popolno potrdilo. Kočevski Zbor odposlancev slovenskega naroda se je razvil v ponovno manifestacijo tiste ljudske demokracije in tiste narodne oblasti na slovenskih tleh, ki sta z izvirno demokratično silo zrasli iz narodne osvobodilne borbe in ki prav zaradi tega zrealita najbolj demokratično množično dogajanje v slovenski zgodovini.

Kočevski Zbor odposlancev slovenskega naroda predstavlja hkrati — brez kakršnega koli pridržka — edinstveno slovensko narodno manifestacijo za novo, Titovo Jugoslavijo. Ne le, da so svobodno, demokratično izvoljeni narodni odposlanci potrdili vso jugoslovansko zasnovo Osvobodilne fronte, zgodilo se je neprimerno več, kar sicer na zunaj ni dobilo tako vidnega izraza, kar pa je po svoji vsebini izredno pomembno! Zasnove demokratične narodne oblasti na slovenskih tleh, ki jih je na predlog Izvršnega odbora v soglasnosti vseh svobodno izvoljenih slovenskih narodnih odposlancev uzakonil kočev-

ski Zbor, so bile v popolnem skladu s kasnejšimi zgodovinskimi sklepi drugega zasedanja AVNOJ-a, ki so jih uzakonili odposlanci vseh narodov Jugoslavije. *S tem pa se je končnoveljavno izkazalo, da je slovensko narodno osvobodilno gibanje ne le do zadnje globine sorodno, temveč tudi usodno, neločljivo povezano z vsem jugoslovanskim narodno osvobodilnim gibanjem pod Titovim vodstvom.*

Kdor se zamisli v vsebinsko plat kočevskega Zbora, mu je na prvi pogled jasno, da je ustrezno veliki Titovi zamisli nove Jugoslavije — na slovenskih tleh in s slovenske strani — jugoslovansko vprašanje v smislu bistvenih koristi slovenskega naroda in v smislu skupne domovine in države vseh jugoslovanskih narodov že rešil — kočevski Zbor. *Odmev drugega zasedanja AVNOJ-a med slovenskim narodom pomeni potemtakem ponovno mogočno manifestacijsko potrditev tega, za kar so se svobodno izvoljeni slovenski narodni odposlanci brez pridržka izrekli in za kar se je slovenska delegacija v Jajcu brez pogažanj z drugimi delegacijami, brez trgovanja in kupčevanja, v popolnem sporazumu vseh svobodoljubnih narodov Jugoslavije — svobodno in po svoji najboljši narodni vesti zjasnila.*

Druga perioda v tretjem letu Osvobodilne fronte je zrcalila še neko, zelo zanimivo in poučno dejstvo. Tako imenovani boljši sloji, politiki starega kova in prenekateri politični filistri so že na samem začetku Osvobodilne fronte izražali bojazen pred ljudsko anarhijo v »trenutku zloma«. Dejstvo, da je bil ob italijanski kapitulaciji v nekaj dneh vzpostavljen po vsem osvobojenem slovenskem ozemlju vzoren red oborožene ljudske demokracije, je izzvenelo v potrditev vseh tistih napovedi Osvobodilne fronte, ki so zatrjevale, da je demokratično narodno osvobodilno

gibanje v času zloma in po zlomu okupatorja edino sposobno zagotoviti vzoren demokratičen red, odstraniti ognjišča državljske vojne in izpodrezati pojave anarhične samovolje.

Priključitev slovenskega Primorja k zedinjeni Sloveniji v demokratični in federativni Jugoslaviji je v tej periodi Osvobodilne fronte brez dvoma najpomembnejši nacionalni akt Vrhovnega plenuma Osvobodilne fronte. Ta priključitev bi bila zgolj papirnati odlok, če ne bi temeljila na sili naših partizanskih edinic, ki so v tem času operirale na Primorskem. Praksa je potemtakem potrdila tudi teorijo Osvobodilne fronte, ki je svoje čase med ljubljanskimi kavarniškimi »patrioti«¹ dvigala največ prahu, namreč teorijo o osiguranju naših meja s takojšnjim razvijanjem partizanskega gibanja.

Na kraju pomeni druga perioda v tretjem letu Osvobodilne fronte končoveljavni *politični* polom belogardizma, plavogardizma in vseh drugih odtenkov narodnega izdajstva. Osvobodilna fronta je izkazala narodnim izdajalcem ob italijanski kapitulaciji »nezaslišano«, marsikomu tudi nepojmljivo velikodušnost. Izdala je znani amnestijski odlok. Prav ta amnestijski odlok pa je postal za narodno izdajstvo na splošno usoden, če hočemo, tudi smrtonosen. Samo dvoje je preostalo po tem amnestijskem odloku narodnim izdajalcem: ali pred narodom kapitulirati, ali pa pasti še globlje in se do kraja izroditi v navadne hlapce Gestapa ter izgubiti tudi poslednje lastnosti »sodelavcev«² z okupatorjem. Narodno izdajstvo kot pojav je šlo po drugi izmed obeh nakazanih možnih poti. S tem pa je amnestijski odlok opravil svojo dolžnost, kar se tiče čiste narodne in človečanske vesti Osvobodilne fronte. Opravil pa je tudi svojo dolžnost, kar se tiče saobsodbe narodnih izdajalcev.

3. Perioda velike nemške ofenzive.

Če hočemo rezultate velike nemške oktobrske oziroma novembrske ofenzive prav oceniti, jih je najboljše primerjati z rezultati velike italijanske ofenzive 1942.

Italijanska ofenziva 1942 je Narodno osvobodilni vojski in Osvobodilni fronti iztrgala iz rok osvobojeno slovensko ozemlje. Nemška ofenziva 1943 ni bila več v stanju, da bi nam iztrgala iz rok osvobojeno slovensko ozemlje. V tem obstaja brez dvoma eden izmed najznačilnejših simptomov za okupatorjevo onemoglost.

Med italijansko ofenzivo 1942 je naša vojska izgubila precej orožja. Med nemško ofenzivo 1943 smo sicer ponekod tudi izgubili orožje, toda tisto orožje, ki ga je med ofenzivo sovražne premoči najteže ohraniti, namreč težko orožje, vključno težko artilerijo in tanke, smo ohranili, naše udarnejše edinice pa so na orožju celo pridobile.

Italijanska ofenziva 1942 je bila sposobna razbiti *prostovoljske* partizanske oddelke, ki so se sicer kasneje ponovno zbrali, ki pa so bili v teku ofenzive vendarle razkropljeni. Nemška ofenziva 1943 ni bila več v stanju razbiti naše regularne vojske, ki so ji sicer tvorili jedro stari partizani iz prejšnjih dob, ki pa je kot celota vendarle nastala na temelju splošne mobilizacije in bila potemtakem v pogledu svoje trdnosti manj vredna od prostovoljskih partizanskih oddelkov.

Po italijanski ofenzivi 1942 so kljub takojšnjim ofenzivnim zagonom pretekli meseci, preden je naša vojska zmogla preiti v svojo splošno ofenzivnost. Po nemški ofenzivi 1943 je naša vojska takoj prešla v

svojo splošno ofenzivo in takoj uspela zavzemati utrjene nemške postojanke.

Po italijanski ofenzivi 1942 se je mesece dolgo razvijala politična ofenzivnost bele garde, medtem ko nemška ofenziva 1943 v politično ofenzivnem pogledu beli gardi ni več mogla pomagati na noge.

Po veliki italijanski ofenzivi 1942 se je moralo slovensko narodno vodstvo ukvarjati predvsem z vprašanji agitacije in propagande, medtem ko so takoj po veliki nemški ofenzivi 1943 delegati slovenskega naroda, izvoljeni na kočevskem Zboru, lahko odšli v Jajce polagat skupno z delegati drugih jugoslovanskih narodov temelj novi Jugoslaviji.

4. Perioda po drugem zasedanju AVNOJ-a.

Razdobje po oktobrski oziroma novembrski nemški ofenzivi je pač najznačilnejše glede na velikanški odmev, ki ga je med slovenskim narodom doživelo drugo zasedanje AVNOJ-a.

Tako imenovana majniška deklaracija se v ničemer ne more primerjati z ljudskim poletom, ki ga je izzvalo med slovenskimi narodnimi množicami zgodovinsko drugo zasedanje AVNOJ-a.

Odveč bi bilo pisati o podrobnostih, ko obravnavamo to periodo. Slovenskim narodnim množicam so podrobnosti docela znane, saj so zrasle iz njih samih.

Le eno hočemo pibiti: *Odmev drugega zasedanja AVNOJ-a je v Jugoslaviji in v vsem svobodoljubnem svetu dokazal, da slovensko narodno osvobodilno gibanje, oblikovano v Osvobodilni fronti slovenskega naroda, ni prav nič drugega kot del jugoslovanskega narodno osvobodilnega gibanja. Kar je slovenski na-*

rod s svoje strani izrazil že na kočevskem Zboru odposlancev, mu je zgodovinsko drugo zasedanje s celokupne državne plati potrdilo; slovensko vprašanje v okviru federativne Jugoslavije je bilo v celoti in končnoveljavno rešeno. V kampanji po drugem zasedanju AVNOJ-a je dal slovenski narod duška svoji odkritosrčni želji in svojemu elementarnemu navdušenju.

5. Graditev narodne oblasti in mobilizacija vseh narodnih sil.

Nikakor ni bil slučaj, da se je avnojska kampanja zaključila z velikim sedemtisočglavim narodnim zborovanjem v Beli Krajini, na katerem so prisostvovali tudi zastopniki najvišjih državnih organov. To zborovanje je znova manifestiralo neločljivo povezanost slovenske svobode z novo, demokratično in federativno Jugoslavijo. Manifestiralo jo je tako s slovenske strani kakor z jugoslovanske državne strani in s strani predstavnikov drugih jugoslovanskih brat-skih narodov.

Nikakor tudi ni bil slučaj, če je bila avnojska kampanja uvod v prvo zasedanje prvega slovenskega parlamenta, ki je položilo temelje za sistematično, s pogledom v svobodno bodočnost usmerjeno graditev narodne oblasti in slovenske državnosti v okviru federativne Jugoslavije.

Načrtna, sistematična, že v bodočnost usmerjena graditev narodne oblasti na osvobojenem slovenskem ozemlju, in pa mobilizacija vseh narodnih sil na Štajerskem, Gorenjskem in Koroškem za našo narodno vojsko — to sta dve osnovni značilnosti za sedanjo periodo v razvoju Osvobodilne fronte.

Še so pred nami trde in krvave preizkušnje. O tem si ne delamo utvar. Še lahko pohodi okupator ta ali drugi del naše zemlje, toda kar gradimo v tem razdobju, je že končnega značaja. Narodna oblast, kakršna raste sedaj, je že podobna narodni oblasti v svobodni bodočnosti. Mobilizacija še nemobiliziranih sil za našo vojsko že sodi med končne vojne napore našega naroda.

Pred nami je svoboda, storili bomo vse, da jo v teh odločilnih razdobjih izvojimo.

INŠTITUT ZA NOVIŠO ZGODOVINO

K

865/26

329.71(497.4)(091)

019500320

COBISS ☉